

OTDK dolgozat

***Az exception française* megnyilvánulása Franciaország NATO-politikájában**

Balogh Nóra

2012

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés	3
2. Miért lépett ki franciaország?	7
2.1. A kilépés személyi okai.....	7
2.2. A „hármás direktórium” ötlete, mint a kivételesség egyik megnyilvánulása	10
2.3. A kilépéshez vezető út.....	11
2.4. A kilépés belső okai	12
2.5. A francia nukleáris politika – a kivételesség másik megnyilvánulása	13
2.6. A kilépés külső okai	15
2.7. A kilépés következményei	16
3. A visszalépéshez vezető út	18
3.1. Franciaország és az iraki háború	23
4. Sarkozy és a visszalépés	25
4.1. Franciaország és a líbiai polgárháború	30
5. Konklúzió	31

1. BEVEZETÉS

Témaválasztásom egyrészt azzal magyarázható, hogy a NATO, mint katonai szervezet felkeltette érdeklődésemet, hiszen sokat lehet róla hallani a napi híradásokban és olvasni a sajtóorgánumban. Franciaország e szervezet alapító tagja, és különleges utat járt be a szövetségben belül, mondhatni kakukktörés. Másrészt, francia alapszakos bölcsészként tanulhattam arról, mennyire különleges is a francia kultúra, történelem, mondhatni, hogy az *exception française* szellemében hallgathattam előadásokat.

Dolgozatom célja, hogy bemutassa Franciaországnak a NATO katonai szervezetéből való kilépését, ennek előzményeit, az ide vezető okokat, a következményeit, valamint, hogy vázolja visszalépésének körülményeit, mindezt az *exception française*-en keresztül. A sajtóban rendkívül sok cikket lehet olvasni Franciaország visszaintegrálódásáról, illetve ezzel kapcsolatosan arról, hogy félő, hogy a katonai szervezetbe való integrálódással a *grandeur* és az *exception française* szavak elvesztik jelentőségüket. A dolgozatban erre is szeretnék kitérni.

Mielőtt azonban belekezdenék az elemzésembbe, fontos, hogy megmagyarázzam, mit is jelent tulajdonképpen dolgozatom kulcskifejezése, az *exception française*.

Az „*exception française*”, a „*grandeur*” és a „*gloire*” kifejezések kétségtelenül úgy kapcsolódnak Franciaország történelméhez, magához az országhoz, akár csak a *croissant*, a *baguette*, a borok és a különféle sajtok. Lényegében mindhárom szó, kifejezés a franciák, illetve magának az országnak a különleges szerepre való törekvését takarják. A franciák mindig is különlegesként definiálták magukat a nemzetek között.

Magát az *exception française* kifejezést használják történészek, politológusok, esszéisták, franciák és nem franciák. Ez a kifejezés régóta használatos, és lefedi a francia kultúrát, történelmet, mentalitást, mindazt az egyediséget, amelyet az ország képvisel, ill. szeretne képviselni.

Az *exception française*, azaz a francia kivételesség régóta jellemzi Franciaország politikáját. Ha megvizsgáljuk az ország történelmét, megállapíthatjuk, hogy mindig igyekezett különleges szerepre szert tenni. Richelieu bíborosnak (1585-1642.) köszönhető, hogy a francia nyelv sokáig a diplomácia nyelve volt. Egyes kifejezések részben a diplomáciában, részben pedig más területeken végérvényesen meghonosodtak. Richelieu-nek igen nagy szerepe volt a francia abszolutizmus kiépítésében, ezen felül befolyással bírt a kulturális, gazdasági és politikai életre is, megteremtette az egységes

Franciaországot, igyekezett egységesíteni a nyelvet. Felismerte, hogy a diplomácia igen fontos, úgy vélte, hogy a külpolitikai stratégia egyik kiemelkedő eszköze, törekedett arra, hogy az egyes szerződéseket minél pontosabban szövegezzék. Az 1714-ben kötött Rastatti szerződésben (a spanyol örökösödési háborút lezáró békeszerződések egyike) a francia nyelvet a diplomácia nemzetközi nyelveként ismerték el. Ekkor történt először, hogy a latin helyett a franciát választották a békeszerződés szövegéül.

A francia nyelv egyeduradalma a diplomáciában sokáig megmaradt, de az idők folyamán az angol kiszorította. A második világháborút lezáró békét már nem franciául, hanem angolul szövegezték.¹ Annak ellenére, hogy az angol a világnyelv (az új lingua franca) mind a mai napig a diplomácia tagjainak jelentős része beszél franciául ill. számos francia kifejezés továbbra is használatos a diplomáciában, a latin mellett. Ezen felül, a francia nyelv „uralma” megmutatkozik abban is, hogy számos szervezet, program (UNESCO, OECD, Olimpia, Európai Unió) nyelve az angol mellett a francia.

A XVII. században kétségtelenül Franciaország igen nagy befolyással rendelkezett, ő volt a nemzetállam mintája, XIV. Lajos uralma meghatározó volt. A spanyol örökösödési háborút (1701-1713) követően kezdett az ország hatalma hanyatlani.²

A francia forradalom eszméi, a *Liberté, Égalité, Fraternité* 'Szabadság, Egyenlőség, Testvériség' jelszavak az egész világ számára mintául szolgáltak. Ezek a jelszavak mind a mai napig jelentőséggel bírnak Franciaországban, valamennyi középületen olvashatóak.

A történelem folyamán az ország ezek után többször próbált szert tenni egyfajta vezető, hegemon szerepre, de ebbe sokszor belebukott. Talán hosszabb időre még Napóleonnak sikerült Franciaországot hegemon pozícióba helyezni. A napóleoni korszak végét jelentető 1815-ös bécsi kongresszus döntéseit összefoglaló dokumentum (Acte finale) rendelkezéseit követően Franciaország egy lett Európa többi hatalma közül. A világháborúk szintén megtépázták az ország nagyhatalmi pozícióit, főként a második világháború, a Pétain marsall által irányított Vichy központú Dél-Franciaország Németország bábállamává vált, amely egyáltalán nem szolgált a franciák dicsőségére. Ekkoriban tűnt fel Charles de Gaulle tábornok, aki Londonból szervezte a francia ellenállást, bizonyítva, hogy nem minden francia kollaborál a németekkel.

¹ Érdekességképp: az első diplomáciai kézikönyv is egy franciának, François de Callières-nek köszönhető (Az uralkodókkal való tárgyalás, 1716.). Egedy [2007], p. 98.

² Uő. p. 10.

Már a „Szabad Franciaország” létrehozását követő első hetekben a tábornok arról beszélt a Londonba érkező Maurice Schumannnak, hogy *„vissza kell juttatni Franciaországot abba a táborba, amely győz”*.³ De Gaulle egész politikáját a győzelem esélyeire építette, és a kezdetektől mindent elkövetett annak érdekében, hogy majdan azok között a győztesek között legyen, akik aktívan részt vehetnek a világ sorsának alakításában. Visszaállítani Franciaország rangját, nagyhatalmi helyzetét, folyamatosan emlékeztetni a franciákat a nemzeti öntudatra, Franciaország történelmi nagyságára, feledtetve a III. Köztársaságtól az 1944-ig tartó hanyatlási időszakot, amikor is Franciaország nagyhatalmi státusza lényegesen meggyengült. Ebben összegezhető a tábornok politikai credója. *„Az Egyesült Államok soha nem akarta megérteni, hogy Franciaország sorsa szorosan összekötődik a nagyságra való elhivatottsággal.”*⁴ – mondta 1945 februárjában Harry Hopkinsnak, Rooseveltnél különleges nagykövetének.

Megszállás és felemás alkalmazkodás után, a Vichy-rendszer árnyékával, de a tábornok vezette ellenállási mozgalom elismeréseként a második világháború végén az országot a győztes hatalmak közé sorolhatjuk, azért különösen fájt az országnak az, hogy sem Jaltába, sem Potsdamba nem hívták meg. Ez nyilvánvalóan az 1940-es vereség következménye volt. Az amerikaiak és az angolok közbenjárásának köszönhető, hogy az ENSZ Biztonsági Tanácsában állandó helyet kapott, és hogy Németország, illetve Ausztria egy része francia megszállási övezetté vált.⁵ A háború után a gyarmatok függetlenségi törekvései is megerősödtek, és az 1960-as években ezek elvesztését az ország szintén presztízavesztésként élte meg. Éppen ezért Charles de Gaulle hatalomra kerülésétől kezdve, de leginkább a második kormányzásától (1958-tól) már olyan intézkedéseket hozott, amelyekkel az ország nagyhatalmi pozícióját helyreállíthatja.

Ami a francia kultúra kivételességét illeti, a franciák ma is igen fontosnak tartják ennek ápolását, terjesztését. A frankofón mozgalom világszerte programokat szervez a francia nyelv és kultúra megismertetése, megkedveltetése céljából, továbbá a francia állam is igen sok pénzt áldoz a kultúrára. Erre jó példa az Alliance Française hálózat (1883-ban, Párizsban alapították), amely a világ 136 országában jelen van, és amelynek célja a francia kultúra megismertetése, terjesztése, megkedveltetése.

³ De Gaulle [2003], p. 136.

⁴ Nippel [2001], p. 237.

⁵ Gazdag [1997], p. 19.

A francia kultúra is része a francia dicsőségnek, vélik a franciák, akik teljes meggyőződéssel vallják, hogy a kulturális élet különböző színterei (építészet, festészet, szobrászat, irodalom, filmművészet stb.) a nagyszerűség, az egyedülállóság, és a kivételesség tárgyiasult formái. Ha Franciaország nagyhatalmi törekvéseiben időnként törés, átmenetileg pozícióvesztés következett is be, az ország évszázadokon keresztül a tudomány és a kultúra európai bázisa, „fellegvára” maradt. Nem meglepő tehát, hogy a francia államférfiak - a reneszánsztól de Gaulle-on át Chirac-ig - dicsőséges tettek sorozataként értékelik a kulturális területeken elért eredményeiket.

Az V. köztársaság kormányai (elnökei) a francia presztízs növelését, a nagyságra való emlékeztést olyan kulturális beruházásokkal igyekeztek fenntartani, mint a Centre Pompidou, a Grande Arche, a Bastille Opera, vagy a Bibliotheque Nationale.

A reneszánsz előtti századokból, de azt követően is a szellemi-kulturális élet területéről számos alkotást lehet jellemző módon kiemelni. A román kortól kezdve fontos hely jutott a francia iparművészeteknek, amelyeknek egyik legszebb példánya a bayeux-i hímzett kárpit. A gótika francia földön alakult ki a XII. század második felében és onnan terjedt el egész Európában. Ennek egyik legszebb példája a Sainte Chapelle Párizsban. A francia tudósok, gondolkodók, művészek egy jelentős csoportjának szellemi vállalkozása volt az „Enciklopédia” megalkotása, amely a XVIII. század legmodernebb ismeretanyagát foglalta magába (eszmeileg előkészítő szerepet játszott a francia forradalomban). A festészet egyik legnagyobb hatású iránya az impresszionizmus a XIX. század 70-es éveiben kezdte térhódítását, ami tulajdonképpen az egész festészetet átalakító áramlatként terjedt el (C. Monet). A francia felvilágosodás korában Voltaire és Diderot játszottak irodalmi vezérszerepet. Az egzisztencializmus francia képviselői közül, akik irodalmi műveikkel is illusztrálták filozófiai tételeiket J.P. Sartre-t és A. Camus-t lehet kiemelni.⁶ A franciák találták ki az ún. szerzői filmet is, amely értelmében a rendező a film alkotója, akinek egyénisége és elképzelése határozza meg a filmalkotást („francia új hullám”).

A szellemi-kulturális értékek sokszínűségét és gazdagságát hozta létre Franciaországnak (Párizsnak) az a különlegesen vonzó kulturális légköre, amelynek kialakulását a különböző történelmi népek „ötvözete” is elősegítette. A kulturális gazdagsághoz hozzájárult a franciák mentalitása, életfilozófiája, és életstílusa is. A forradalom után az öntudatos republikánus magatartás igen sok külföldi művészt,

⁶ Művészeti Lexikon p. 111.

irodalmárt, tudóst „kerített hatalmába”, és így átmenetileg vagy tartósan letelepedve – önként vagy kényszerből – az országban végezték kiemelkedő alkotó tevékenységüket. „...Körző, értelem és ízlés nyoma mindenfelé; logikus szépség; mindig felemelő, lenyűgöző...” írja Márai Sándor Európa elrablása című művében a francia szellemi-kulturális életről.⁷

A francia kultúrát alapvetően egyfajta protekcionizmus jellemzi. A franciák az angol nyelv dominanciáját egyes területeken helytelenítik. Francia Akadémia kísérletet tett arra, hogy egyes angol szavakat a francia megfelelőjével helyettesítse, azért jellemzően a fiatalok az angol változatot használják. Fontosnak tartják, hogy megmaradjanak a kisebb „franciás” boltok (egyprofilú kiskereskedelmi egységek), nem engedik be a nagy multinacionális cégeket, a TV-ben, rádióban is előszeretettel sugároznak francia filmeket, zenéket. Reklámtörvények szabályozzák az idegen szavak reklámokban történő használatát, a rádiókban kvótákkal határozzák meg az idegen nyelvű, külföldi és a hazai, francia zeneszámok lejátszásait, az utóbbiak javára.⁸

2. MIÉRT LÉPETT KI FRANCIAORSZÁG?

Franciaország 1966-ban kilépett a NATO katonai szervezetéből úgy, hogy közben a szövetség tagja maradt.⁹ A távozásnak számos oka van, amelyeket az alábbiak szerint lehet részletezni.

2.1. A kilépés személyi okai

A kilépés legfontosabb indokai között található maga de Gaulle tábornok személye. Charles de Gaulle-nak (1890-1970) emblematikus szerepe volt a francia történelemben. A tábornok személyiségének megismerése kulcsfontosságú ahhoz, hogy megértsük döntését. Tevékenységeiből következik, hogy igen határozott, erős akaratú személyiség volt, konkrét elképzelésekkel rendelkezett. De Gaulle jól ismerte a szép szó értékét. Az írásaiban és a szónoklataiban használt kifejezésekkel, szóösszetételekkel, irodalmi idézeteivel rendkívüli módon tudott hatni az olvasóira illetve a hallgatóira. Televíziós

⁷ Szabó, Bajomi – Lázár [2003], p. 43.

⁸ <http://turkeandras.visionwerke.net/node/16>

⁹ Dulphy [1994], Gazdag [1997], Molcsanov [1974], Pottier, = L'Histoire [2006], Pilleul [1979]

szerepléseit, az évenként megtartott sajtótájékoztatóit szinte állami eseménnyé tudta formálni. R. Nixon egy alkalommal „illuzionistaként” aposztrofálta a tábornokot, ami nyilvánvalóan nem azt jelentette, hogy illúziókat kerget, vagy ajánl népének, hanem, hogy egy illuzionista erejével képes hatást gyakorolni az emberekre.

Nem csupán az emberek érzéseire tudott hatni, hanem cselekvésre is ösztönözte őket az olyan kulcsszavakkal, mint la force (az erő), la gloire (a dicsőség), la patrie (a haza), és mindenek felett a nagyság (la grandeur) és függetlenség (l'indépendance). „*Mindaz amit teszek – mondta de Gaulle – Franciaország nagyságát szolgálja.*”¹⁰ Meggyőződése szerint ezért Franciaországnak a teljes nemzeti függetlenséget kell kivívnia.

A tábornok NATO-politikáját és egész pályafutását is alapjaiban befolyásolta az Amerikától való távolságtartás politikája. Egyrészt, mert úgy látta, hogy az Egyesült Államok gátat szab a francia nagyság helyreállításának, másfelől, mert nem tekintették egyenrangú félnek a második világháború alatti ellenállás során. Az angolszász hegemoniai törekvésekre számos momentum utalt. 1942 novemberében a francia gyarmatok (Tunézia, Marokkó) területén amerikai és angol csapatok partraszállásáról de Gaulle-t nem értesítették, a szövetségesek Észak-Afrikában lényegében átadták a hatalmat Vichynek. Az amerikaiak már 1942. év vége felé egyenesen azt követelték Churchilltől, hogy Londonból távolítsák el a tábornokot. A három nagyhatalom képviselői, Franciaország mellőzésével, 1944 őszén a majdani ENSZ létrehozásának kérdéséről értekeztek. 1944. július 6-án de Gaulle-t a Fehér Házban fogadta az amerikai elnök, a háború utáni új világrendről tárgyaltak. Ennek élén az Egyesült Államokból, a Szovjetunióból, és Kínából valamint Angliából álló négyhatalmi direktórium lehetőségét vázolta fel Roosevelt anélkül, hogy Franciaország szerepvállalásáról szót ejtett volna. A három nagyhatalom vezetőinek európai konzultatív bizottsága lényegében folyamatosan ülésezett Londonban, Franciaország részvétele nélkül.¹¹

De Gaulle NATO-hoz való viszonya kezdetben pozitívnak tekinthető, 1949. március 29-én, egy sajtótájékoztatón még üdvözölte a Washingtoni Szerződés aláírását, amely egy hétre rá következett be. „*Nyugat-Európa országaitól és főként Franciaországtól elvárható, hogy csatlakozzanak.*”¹² Április 4-én azonban már másképp fogalmazott:

¹⁰ De Gaulle [2003], p. 139.

¹¹ Molcsanov [1974], pp. 282-284.

¹² Pilleul [1979], p. 231. (Saját fordítás)

„Franciaország szempontjából a szerződésnek semmilyen haszna nincs...”¹³ Miután látta, hogyan alakul a szervezet tevékenysége, kijelentette, hogy a szövetség „végrehajtó szerepkörbe taszítja az országot.”¹⁴ Összegezve elmondható, hogy mivel Franciaország nem kerülhetett a NATO-n belül döntési helyzetbe, de Gaulle hamar megváltoztatta kezdeti kedvező véleményét a szervezetről, és csak az alkalmat várta, hogy elhagyhassa azt.

A tábornok 1958 szeptemberében találkozott a német kancellárral és az atlanti szövetségről tárgyaltak. Már ekkor kilátásba helyezte, hogy Franciaország egyszer majd kilép a NATO szervezetéből, és felszerelkezik nukleáris fegyverekkel. „*Mindenekelőtt a politikai függetlenség az, ami hazám céljainak megfelel.*”¹⁵ – hangsúlyozta. A találkozásról kiadott közös nyilatkozatban leszögezték, hogy véget ért a két ország régi ellenségeskedése. A francia-német megbékélési politika az 1963-as együttműködési szerződés megkötéséhez vezetett.

Miután a II. világháborút követően Franciaország presztízse alapvetően meggyengült, így de Gaulle nem szerette volna, ha sérül a szuverenitása, márpedig egy katonai szövetség teljes jogú tagjaként lehetett erre számítani.

De Gaulle döntését egy sajtókonferencián, ill. egy az Amerikai Egyesült Államok elnökének írt levelében fejtette ki. „*Semmi mást nem lehet tenni, ha egy szervezet alapvető céljai a megbeszéléstől eltérően, megváltoznak.*”¹⁶ Így indokolta döntését a francia államfő egy 1966-os február 21-i sajtótájékoztatóján. (De Gaulle minden bizonnyal a későbbiekben kifejtett indokokra gondolhatott, mikor ezt mondta.) 1966. március 7-én eljuttatott egy levelet az Amerikai Nagykövetségen keresztül Johnson elnöknek. Levelében az elnök kifejezte együttérzését a szövetségesekkel abban az esetben, ha támadás áldozataivá válnának, ugyanakkor kiemelte, hogy a NATO kezdeti céljai megváltoztak, ami a szervezet hanyatlásához fog vezetni, másrészt megjegyezte, hogy Franciaország visszakéri teljes területének szuverenitását, ahol jelenleg a katonai szövetségesek állomásoznak, és ezennel megszünteti további együttműködését a NATO-val.¹⁷ A leveléből kitűnik, hogy az országának szuverenitása a legfontosabb számára, amely szintén az *exception française* ékes bizonytéka. (Lyndon B. Johnson amerikai

¹³ Uo. (Saját fordítás)

¹⁴ Uo. (Saját fordítás)

¹⁵ De Gaulle [2003], p. 86.

¹⁶ Pottier, = L'Histoire [2006], p. 23. (Saját fordítás)

¹⁷ Pilleul [1979], pp. 384-385.

elnök rendkívül visszafogottan reagált a francia döntésre, azt mondta, hogy Franciaország bármikor visszaveheti helyét a szövetségen belül, ha úgy gondolja.¹⁸⁾

Ami a döntés körülményeit illeti, a kormány csak március 9-én (de Gaulle két nappal előbb adta át a levelét az amerikai nagykövetnek) értesült a kivonulásról. Georges Pompidou kormányfő (de Gaulle-t követte az elnöki székben) április 20-án a Nemzetgyűlésben elismerte, hogy még a Védelmi Tanács sem tudott a döntésről. Így nyilvánvalóvá válik, hogy ez az elnöki döntés teljesen egyoldalúan történt, de Gaulle senkivel sem konzultált róla, azaz személyi döntésről beszélünk.¹⁹ Az elnök egy 1960-ban tett nyilatkozata magyarázatul szolgálhat a történetekre: „*Franciaország irányítása ahhoz tartozik, akit ezzel megbíztak. Tehát jelenleg hozzám.*”²⁰ De Gaulle korábban kijelentette, hogy a NATO-művelet „*életének utolsó fontos csatája*”²¹, úgy érezte, hogy ez a szervezet gátolja Franciaországot mindabban, amit véghezvihatne, hiszen ez az ország mégiscsak a „nagy Franciaország”.

2.2. A „hármás direktórium” ötlete, mint a kivételesség egyik megnyilvánulása

1958 elején az amerikaiak támogatták a britek nukleáris fejlesztési politikáját, így ez de Gaulle számára úgy tűnt, mintha egyfajta „kettős vezetésű direktóriumot” akarnának létrehozni, angol-amerikai pólusú nukleáris monopóliummal. Fontos megemlíteni, hogy a franciák nem kaptak ilyen típusú támogatást, annyit azonban megengedtek nekik, hogy rakétákat helyezzenek el közepes lőtávolságra a NATO országok területeitől. (Az Egyesült Államoknak az volt az aggodalma, hogy egy ilyen támogatás esetén Franciaország nem tudná teljesíteni a NATO-tagságból eredő kötelezettségeit.) 1958. szeptember 24-én de Gaulle titkos memorandumot intézett Eisenhower amerikai elnökhöz és Macmillan brit miniszterelnökhöz. Ebben követelte, hogy az atlanti szövetségen belül hozzák létre Franciaország, az Egyesült Államok és Nagy-Britannia háromoldalú konzultációinak rendszerét a legfontosabb döntések közös kidolgozására és meghozatalára.²² Közvetlenül ezt megelőzően az angolszász hatalmak kockázatos akcióba kezdtek a Közel-Keleten és a Tajvan-tengerszorosban. Mint általában, Franciaország véleményét ezúttal sem kérték ki. Továbbá de Gaulle megfogalmazott egy közös

¹⁸ Vaïsse, = *Politique étrangère*, [4 : 2009], p. 864.

¹⁹ Pilleul [1979], pp. 236., 238.

²⁰ Dulphy [1994], p. 51. (Saját fordítás)

²¹ Molcsanov [1974], p. 515.

²² Dulphy [1994], p. 64.

politikai, hadi és nukleáris stratégiát a NATO összes tagja számára, figyelembe véve a nem NATO tagországok érdekeit. Valószínűleg ez csak egy próbálkozás volt francia részről, hogy távolodjon a szervezettől, kritizálva az amerikai-angol vezetést. Október 20-án az amerikai elnök negatívan válaszolt, megerősítette a NATO eddigi koncepcióját, miszerint a döntések továbbra is a tagországok közös egyeztetése alapján születnek amerikai vezetéssel.

Valójában, de Gaulle sosem hitte, hogy francia kezdeményezéssel „hármass vezetésű direktóriumot” hozhat létre. De Gaulle „Reménykedés” című emlékirataiban ezt írja: *„Amint azt vártam is, memorandumaim két címzettje elutasító válasz adott. Következésképpen minden jogalapunk megvolt a cselekvésre.”*²³ A tábornok tisztában volt vele, hogy az USA első számú európai partnere mindig is Nagy-Britannia lesz, és érezte azt is, hogy nem tekintik egyenrangú partnernek.

2.3. A kilépéshez vezető út

Az elnök végleges döntésére számtalan előzetes és részleges intézkedéséből következtetni lehetett. 1959 márciusában megparancsolta, hogy a francia Földközi-tengeri flottát vonják ki az atlanti szövetség parancsnoksága alól. Majd megtiltotta az amerikai csapatoknak, hogy atombombákat tartsanak Franciaországban, és rakétaindító berendezéseket építsenek francia területen. De Gaulle a korábbi megállapodások ellenére nem volt hajlandó a NATO parancsnokság rendelkezésére bocsátani az Észak-Afrikából visszatérő francia egységeket. Tulajdonképpen azt lehet mondani, hogy Franciaország részvétele a NATO-ban folyamatosan csökkent.²⁴

1963 nyarán de Gaulle kivonta a NATO parancsnoksága alól a francia atlanti flottát. Amerikai parancsnokság alatt mindössze két francia hadosztály maradt (az egykor oda beosztott 14 helyett). Egyetlen alkalmat sem mulasztott el, hogy az USA politikáját bírálja. Többek között kritizálta az amerikaiak vietnámi intervencióját, elítélte az amerikaiak beavatkozását a Dominikai Köztársaságba. Nagyszabású külpolitikai akciókat bonyolított le anélkül, hogy előzetesen tájékoztatta volna Washingtont (pl.: 1964-ben bejelentette, hogy Franciaország hivatalosan elismeri a Kínai Népköztársaságot.)

1966. február 21-én bejelentette – egy újabb sajtótájékoztatón –, hogy Franciaország teljes szuverenitásának helyreállítása céljából elhatározta kilépését a NATO katonai

²³ Molcsanov [1974], p. 491.

²⁴ Dulphy [1994], pp. 64-65.

szervezetéből, és ugyanakkor követelte mindazon támaszpontok, törzsek és egyéb szervek eltávolítását francia földről, amelyek nem voltak francia ellenőrzés alatt.²⁵ Jegyzéket intézett a NATO 14 tagállamához, amelyben kilátásba helyezte, hogy az összes francia egységet hamarosan kivonják az atlanti fegyveres erők állományából, francia területeken megszüntetik az idegen katonai támaszpontokat, az idegen ellenőrzésű repülőtereket és raktárakat. Franciaország meghatározta milyen ütemterv szerint kell kiüríteni az Egyesült Államok 29 támaszpontját, és egyúttal kijelentette, hogy az egész műveletnek 1967. április elsejéig be kell fejeződnie. Ezzel az intézkedéssel a NATO katonai-hadászati struktúrája, amely francia területre támaszkodott időlegesen összeomlott. De Gaulle terveinek megvalósításában látható a fokozatos eltávolodás a NATO-tól.

2.4. A kilépés belső okai

A kilépés belső okai közé tartozik, hogy mivel a NATO közös katonai együttműködésen alapszik, a szövetség nem önálló entitásokként veszi számításba az erőket, hanem egy szerves egész részeként. Pierre Messmer (Franciaország védelmi minisztere 1960-1969-ig, a későbbiekben, Georges Pompidou elnöksége alatt miniszterelnök is volt) a következőképpen nyilatkozott: *„de Gaulle szemében a hadsereg a szuverenitás elsődleges eszköze, egy olyan állam, amely nem saját maga rendelkezik erői fölött, hűbéres állam.”*²⁶ Tehát, a tábornok elsősorban azt vetette a NATO szemére, hogy megfosztotta Franciaországot a saját hadseregétől. Így az ország nem rendelkezett egy igazi hadsereggel, csak bizonyos részeivel, hiszen a haderő nagy része a NATO részét képezte. Ezek a szétszórt egységek kiválóan alkalmazkodtak a szövetség igényeihez, a francia kormány igényeihez viszont kevésbé.

1959. szeptember 16-án de Gaulle elnök felkereste a Katonai Főiskolát. A hallgatók és a tanárok előtt kifejtette új honvédelmi politikáját. *„Franciaország védelmének – mondta - franciának kell lennie.”*²⁷ Az elnök kiemelte továbbá, hogy ez a fajta függőségi helyzet tarthatatlan.

Az elnök nehezményezte, hogy Franciaország területén állomásoztak NATO-csapatok. De Gaulle szemében az amerikai csapatok jelenléte az országban azt jelentette, hogy az országa nem független.

²⁵ Pilleul [1979], p. 228.

²⁶ Uő. p. 231. (Saját fordítás)

²⁷ Molcsanov [1974], p. 512.

A távozás okai között tarthatjuk számon azt is, hogy az amerikaiak a franciák által átengedett francia csapatokat olyan feladatokra használják, amelyek nem NATO feladatok, ilyen például a csapatok Közel-Keleti bevetése 1958-ban, vagy például Kongóba vezénylésük 1964-ben. Illetve olyan konfliktusokba kényszerítik az országot, amely nem az övéi (pl. Vietnám). De Gaulle fontosnak tartotta, - ami a Katonai Főiskolán elhangzott beszédéből is kiderült - hogy Franciaország meg tudja megvédeni magát, saját magát, ne pedig egy másik ország védje meg őt. (*„Ha egy olyan nemzetnek, mint a mienk, háborút kell folytatnia, az legyen az ő saját háborúja (...)”*)²⁸

Az elnök kifogásai között szerepelt többek között az is, hogy az integráció a francia népet (ezen belül a francia vezérkart) megfosztotta az ország védelmének felelősségétől. Eszerint már az integráció kezdetétől számítva Franciaország hadseregének vezérkara nem felelőse, hanem csupán végrehajtója volt az Észak-atlanti Szerződés Szervezetén belül saját nemzeti védelmének.²⁹

De Gaulle sérelmezte, hogy nincsenek francia főtisztek az Észak-atlanti Szerződés Szervezetén belül. A NATO olyan szervezeteiben, mint a SHAPE és a SACEUR, a vezetők amerikaiak voltak. A „grandeur” szellemében kormányzott ország számára pedig lényeges lett volna, hogy valamilyen úton-módon a vezetésben is képviseltessék magukat. A háború utáni presztízsveszteség kiküszöbölése szempontjából valóban ennek is lett volna némi jelentősége.

2.5. A francia nukleáris politika – a kivételesség másik megnyilvánulása

A kilépés okai közé tartozik többek között, hogy Franciaország nukleáris politikája hadászatiilag eltér a NATO nukleáris doktrínájától. Véleményem szerint az *exception française*-hez sorolható, hogy az ország mindenképpen szeretett volna saját nukleáris fegyvert.

Annak érdekében, hogy Franciaország megtartsa nemzeti függetlenségi politikáját, az „atomprogram” megvalósítása lényeges volt (1945-ben vetették fel az ötletet.) Az V. Köztársaság idejében az atomfegyverek fejlesztése az erős védelmi- és külpolitikában teljesedett ki. A tábornok már 1960-ban előterjesztette a francia ütőerő létrehozásának tervét. Úgy gondolta, hogy ez az erő fogja garantálni Franciaország függetlenségét.

²⁸ Uo.

²⁹ Pilleul [1979], p. 239.

Ami a multilaterális atomtőerőket illeti, az Egyesült Államok már hozzájárult ezek gyakorlati megszervezéséhez. De Gaulle erősen elutasította a tervet és kijelentette, hogy Franciaország önállóan fogja létrehozni saját atomtőerejét, illetve „a független európai Európa” jegyében a britekkel képzelte el valamiféle együttműködést. Annak érdekében, hogy együtt állítsanak elő rakétát, amely a francia-brit nukleáris erő bázisa és az európai erő csírája lehetne, tárgyalást folytatott Macmillan brit miniszterelnökkel, továbbá úgy gondolta, hogy gazdaságilag is jobban megérné a közös atomtőerő. Ez a terv azonban meghiúsult.

De Gaulle 1962. december közepén Rambouillet-ben fogadta a brit miniszterelnököt. A francia elnök abban a reményben ült tárgyalóasztalhoz, hogy esetleg sikerül létrehozni Franciaország és Anglia közös frontját az amerikai hegemonia ellen.³⁰ Macmillan ugyanakkor Anglia Közös Piacba való felvételének támogatását szorgalmazta, de Gaulle azonban mindezt csak akkor támogatta volna, ha Anglia támogatja a „független Európa” elképzelését. A következőket mondta: *„Tekintettel azonban az önöket Amerikához kötő különleges kapcsolatra, legyen szabad megkérdezni, belépnek-e önök egy ilyen Európába, és ha belépnek, nem azért teszik-e, hogy ez az Európa feloldódjék-e valamiféle atlantizmusban, és integrálódjék valamiféle atlantizmusba?”*³¹ Macmillan a nassauai (1962. december 18-21.) alkuval válaszolt de Gaulle-nak, amelyben megállapodott az Egyesült Államokkal, hogy tőle teszi függővé a brit atomtőerő fejlesztését. Ebből kifolyólag de Gaulle megvétózta Nagy-Britannia belépését az Európai Közösségbe. (Az Egyesült Királyság éppen ezért, majd csak 1973-ban, de Gaulle lemondását követően lépett be a szervezetbe.)

A francia elnök a NATO és az európai közös védelmi politika közötti kapcsolat meglazítására irányuló koncepciója, a Fouchet terv (Christian Fouchet francia politikus, diplomata, későbbi oktatásügyi miniszter) az Egyesült Királyság nassauai döntése miatt megbukott. A tervnek több változata is volt, lényegében egy közös európai védelem-és külpolitikára tett javaslatot, amelynek köszönhetően meglazulhatnának a NATO-val való kapcsolatok.³²

Robert McNamara (az Egyesült Államok védelmi minisztere 1961-1968 között) az akkor kitört kubai válság hatásaként a „flexible response” (rugalmas válaszadás) elvét

³⁰ Uo.

³¹ Gazdag [1997], p. 112.

³² http://gaullisme.fr/plan_fouchet.htm, Türke, = Külügyi Szemle [2/2009], p. 66.

hirdette meg, szemben a francia elrettentés nukleáris elvével, amely a "massive retaliation" (tömeges megtorlás) elvére épül (ez a NATO régi nukleáris doktrínája).³³ De Gaulle a szovjet veszély miatt fontosnak gondolta, hogy a nukleáris fegyverek bármikor alkalmazhatóak legyenek, amely egyben az ország számára is biztonságot ad.

Amikor Franciaország felvetette, hogy saját nukleáris fegyvert fejleszt ki, az Egyesült Államok elutasító választ adott. Döntését azzal indokolta, hogy Franciaországnak a NATO-n belüli klasszikus fegyverkezésre nem lenne elég pénze, továbbá nehezményezte, hogy Algériában túlságosan le van kötve, és ezért nem lesz képes teljesíteni a NATO-tagságából adódó kötelezettségeit.³⁴

2.6. A kilépés külső okai

De Gaulle és J. F. Kennedy amerikai elnök teljesen más nézeteket vallottak az Egyesült Államok szerepéről Európa védelmében. Míg az USA az atlanti partnerségre helyezte a hangsúlyt, addig Franciaország egy „európai Európát” álmodott meg, amely nem függ az Egyesült Államoktól. Egyértelmű volt, hogy az USA Európában fenn kívánta tartani az amerikai dominanciát, ezzel szemben de Gaulle minél távolabb szeretne volna tudni az Egyesült Államoktól a kontinenstől. A tábornok a következőket mondta az európai Európáról: *„Az európai Európa azt jelenti, hogy önmaga által és önmagáért létezik, vagyis más szavakkal mondván: saját politikával rendelkezik a világban.”*³⁵ Ezt is nevezhetjük olyan alapvető ellentétnek, amely a kilépéshez vezetett.

A kilépés külső, nemzetközi okai között említhetjük, hogy Franciaország egyetlen fentebb említett kezdeményezését sem támogatta az Egyesült Államok, amely valamiféle önállóságot adott volna neki.

A hidegháború éveiben az államoknak választaniuk kellett, hogy melyik blokkba tartoznak, az USA vagy a Szovjetunió érdekszférájába. Franciaország azzal, hogy belépett a NATO-ba, lényegében választott. Azonban a tábornok korántsem tartotta jó ötletnek ezt a felosztást. 1964. július 23-án a következőképpen fejezte ki véleményét a Jalta-i felosztásról: *„Az univerzum két részre osztása kevésbé oldja meg a jelenlegi helyzetet.”*³⁶ Mivel, ahogy Lord Ismay, az első NATO főtitkár fogalmazott, a szervezet

³³ Türke, = Külügyi Szemle [2/2009], p. 67.

³⁴ Vaïsse, = Politique étrangère, [4 : 2009], p. 863.

³⁵ Gazdag [1997], p. 119.

³⁶ Dulphy [1994], p. 63. (Saját fordítás)

hármasként céljai közül az egyik az volt, hogy távol tartsák az oroszokat: a NATO alapvetően a Szovjetunió megfélemlítésére jött létre.

A kilépés okai közé sorolható, hogy mivel, már nem tartoztak a francia csapatok a közös NATO-parancsnokság irányítása alá, Franciaország úgy ítélte meg, hogy az ország többé nem lehet célpont, ha esetleg bekövetkezik egy fegyveres konfliktus.

A kivonulást Franciaországon belül többen sem nézték sokan jó szemmel, a közvélekedéssel egyezően a centrista és a szocialista képviselők is helytelenítették a lépést. Az erre irányuló 1966-os közvélemény-kutatás szerint a megkérdezettek 38%-a nem értett egyet a de Gaulle-i döntéssel. Tény, hogy sok francia az üggyel szemben nem maradt közömbös, tüntetéseket is szerveztek, sokak számára ugyanis az amerikai katonák jelenléte megélhetést biztosított, így érthetően a kilépést nem támogatták.³⁷

2.7. A kilépés következményei

De Gaulle számára a kilépés egyfajta küzdelem volt az amerikai hegemoniával szemben. A gondosan kiszámított politikai-morális csapást akkor mérte az USA-ra, amikor annak - a vietnámi háború és a valutaválság miatt - meggyengült a tekintélye és a befolyása, és amikor megkezdődött a Kelettel való megegyezés lehetőségének keresése.

A döntés következtében Franciaország folytathatta az 1964-65-ben megkezdett kiegyensúlyozott politikát a Szovjetunióval. A francia-szovjet közeledés kérdése ebben az időszakban mind aktuálisabbá válik de Gaulle számára. Ez ugyanis összefüggött azzal, hogy független külpolitikai irányzatai egyre erőteljesebbé válnak. 1964-ben hosszú lejáratú kereskedelmi egyezményt, az atomenergia békés felhasználásában megvalósítandó együttműködésről szóló megállapodást, tudományos-műszaki együttműködési egyezményt kötött egyebek mellett a Szovjetunióval.³⁸ A tábornok volt az első, aki tárgyalásokat kezdeményezett a Szovjetunióval a korszakban.

1966-ban de Gaulle Moszkvában tett hivatalos látogatást. Az 1960-as évek közepén már úgy gondolta, hogy Franciaország helyzete megerősödött, másrésztől megváltozott az európai helyzet, de tágabb értelemben az egész nemzetközi helyzet is, így hozzákezdhetett enyhülési politikájának megvalósításához. Ennek jegyében fontosnak látta a hagyományos francia-orosz szövetség felelevenítését. Franciaország függetlenségének helyreállítása érdekében az Egyesült Államoktól való eltávolodás

³⁷ Pottier, = L'Histoire [2006], p. 24.

³⁸ Molcsanov [1974], p. 496.

követően, alapvető célja volt a Szovjetunióhoz való közeledés. Ebben a helyzetben úgy gondolta, hogy független helyzetéből adódóan közvetítő szerepet is vállalhat a két nagyhatalom között. De Gaulle Szovjetunió-béli útját követő évtizedekben a két ország vezetőinek egymás országaiban tett kölcsönös látogatásai folyamatossá váltak, amely lendületet adott a szovjet-francia viszony fejlődésének, a kapcsolatok bővülésének.

A tábornok úgy vélte, hogy országának biztonságát az szolgálja a leginkább (ez volt a második világháború lezárása utáni koncepció is), ha mind Kelettel, mind pedig Nyugattal egyszerre tart fenn kapcsolatot. A Kelet való felé nyitást a NATO katonai szervezetében nem tudta volna megvalósítani. Ezen túlmenően kialakíthatott a NATO-tól független álláspontot egyes külpolitikai kérdésekben.

De Gaulle e döntése nem borította fel teljesen a szervezet működését, hiszen született egy megegyezés, amely rendezte a szövetségi repülőgépek francia területek fölötti átrepülését, és szabályozta a francia erők státuszát Németországban, bár kétségtelen, hogy finansziális, szociális, stratégiai és logikai jellegű problémákat azért okozott a szervezetnek. A csapatok evakuációja is eredményezett némi feszültséget, ezen felül lecsökkent a védelmi stratégia megvalósításához szükséges terület is. Továbbá számos Franciaországban állomásozó NATO-hadtest székhelyét más országokba kellett áthelyezni. Például az AFCENT (Szövetséges Haderők Közép-Európában) központja Fontainebleau-ból Brunssunba helyezte át székhelyét, a SHAPE (Szövetséges Hatalmak Európai Legfelsőbb Parancsnoksága) Rocquencourt-ból Mons-ban került át.

Franciaország folytatta ellentmondásos politikáját a NATO egyes szervezeteivel. Továbbra is részt vett a tényleges politikai és döntési jogokkal rendelkező Észak-atlanti Tanács (NAC) munkájában, ugyanakkor szakított a szervezet három – a következőkben felsorolt – fontos szervezetével:

a. Védelmi Tervező Bizottság (DPC)

Az 1963-ban létrejött bizottság a legjelentősebb katonai jellegű és védelmi tervezéssel összefüggő ügyekkel foglalkozik.

b. Nukleáris Tervező Csoport (NPG)

A legfőbb konzultációs fórum, ahol megvitatják a nukleáris erőknek a NATO bizottságában és védelmi politikájában betöltött szerepével összefüggő összes ügyet. 1966-ban négy állandó (Egyesült Államok, Nagy-Britannia, Olaszország, NSZK) és három változó taggal alapították. Franciaország

továbbra is képviseltette magát a Nukleáris Védelem Kérdéseivel Foglalkozó Bizottságban.

c. Katonai Bizottság

A szövetség legmagasabb szintű katonai szerve, amely az Észak-atlanti Tanács és a Védelmi Tervező Bizottság, illetve a nukleáris ügyekben az Nukleáris Tervező Csoport irányítása alatt tevékenykedik. Tagjai a tagországok haderőinek vezérkari főnökei, kivéve Franciaországot, amelyet a Katonai Bizottsághoz kirendelt, katonai misszió képviselt 1996-ig.³⁹

Azáltal, hogy Franciaország többé már nem vett részt az említett bizottságokban, és kifejlesztette saját nukleáris fegyverzetét, kivonta magát Amerika nukleáris védernyője alól.

1967-ben létrejöttek a Franciaország és az Atlanti Szövetség kapcsolatának rendezését célzó Ailleret-Lemnitzer-egyezmények, amelyek kimondják, hogy a francia csapatok kizárólag a kormány beleegyezésével működhetnek együtt a NATO-csapatokkal.

3. A VISSZALÉPÉSHEZ VEZETŐ ÚT

Franciaország de Gaulle utáni NATO-politikáját egyaránt jellemezték feszültségek és a szervezethez való közeledési kísérletek. Összegezve megállapítható, hogy a köztársaságot vezető elnökök politikájában csupán kisebb nézetkülönbségek kerültek felszínre a gaulle-ista külpolitika alaptéziseinek kérdésében. Abban nagyjából-egészében egyetértés volt, hogy Franciaországnak továbbra is tevőleges szerepet kell betöltenie a világpolitikai porondon, és ezt a szerepet a független nukleáris ütőerőnek kell támogatni.

Pompidou elnök hamar felismerte, hogy a Franciaország részéről folytatott „grandeur” stratégia elidegeníti nyugati szövetségeseit, ezért a megváltozott körülményekhez való alkalmazkodást tartotta szem előtt. Ugyanakkor Mitterrand e gaulle-ista stratégia továbbvitelének lehetőségét Európa vezetőjeként látta megvalósíthatónak, ezért elnöksége két periódusában az európai integráció elmélyítésének elkötelezett híve lett, és ahhoz jelentékenyen hozzájárult.

³⁹ NATO Kézikönyv [1995], p. 101.

Az évek folyamán különböző szerződésekkel, egyezményekkel próbálták rendezni a két fél, Franciaország és a NATO viszonyát. Georges Pompidou és Giscard d'Estaing politikája sokkal nyitottabb volt elődjüknél, általánosan elfogadottá vált, hogy háború esetén Franciaország a szövetségesek oldalán küzd.

Georges Pompidou a „nyitás a kontinuitásban” jelszóval került hatalomra, azaz ugyan maga is a gaulle-ista hagyományokat követte, de néhány merev politikai elemet kénytelen volt száműzni politikájából: a francia-német viszony rendeződni látszott, a szovjet-francia kapcsolat a korábbiakhoz képest némileg veszített jelentőségéből, enyhült az Egyesült Államokkal fennálló feszültség, és az ország a későbbiekben nem akadályozta meg Nagy-Britannia belépését az Európai Gazdasági Közösségbe. Franciaországnak továbbra sem állt érdekében visszatérni a NATO katonai szervezetébe, de egyértelművé vált, hogy az atlanti tábor része. Pompidou leginkább a de Gaulle-féle nemzeti függetlenség elvét őrizte meg, és folytatta elődje enyhülési politikáját. Ami azonban megítélése szempontjából igazán lényeges, hogy eltávolodott a folyamatosan múltba néző szemlélettől, amely az országot „leszakítja a fejlődés élvonaláról”.⁴⁰

Az 1974-es év fordulópontnak tekinthető, hiszen ekkor fogadta el a NATO, hogy a brit és a francia nukleáris erők a szabad világ védelmét és a globális elrettentést szolgálják, ezáltal a francia nukleáris ütőerő legitimizálódik, amely J. F. Kennedy elnöksége alatt még nem volt elfogadott. Még ugyanebben az évben, Giscard d'Estaing és Gerald Ford francia és amerikai elnökök Martinique szigetén tárgyaltak, és egyetértésre jutottak abban, hogy Európa védelmében Franciaország és a NATO együttműködése fontos szerepet játszik.

Giscard d'Estaing elnökségének időszakát alapvetően úgy jellemezhetjük, hogy bizonyos mértékig megtartotta a de Gaulle-féle függetlenség elvét, azonban a *grandeur*t felváltotta a *mondialisme* koncepció. Mint mondta, „*A francia külpolitikának világpolitikának és a megegyezés politikájának kell lennie.*”⁴¹ Ez a „mondialisme” koncepció abban nyilvánult meg, hogy mivel minden nemzetköziesedik és világméretű lesz (pl. a környezet-károsodás, az éhezés stb.), ezért Franciaországnak „mindenhol a világon jelen kell lennie”. Ragaszkodott ahhoz, hogy az ország megőrizze eddigi függetlenségét, fontosnak tartotta a nukleáris ütőerő fejlesztését annak érdekében, hogy döntési képességét változatlanul meg tudja tartani. A francia fegyveres erők feladatának

⁴⁰ Gazdag [1997], p. 145.

⁴¹ Uő. p. 163-164.

tekintette az ország területi épségének megóvását, továbbá Európa védelmét. A NATO-val szorosabb együttműködést folytatott, ugyanakkor azonban továbbra sem állt szándékában visszatérni a katonai szervezetbe.

François Mitterrand korábban, a NATO katonai szervezetéből való kilépés miatti nemtetszését bizalmatlansági indítvánnyal fejezte ki, és de Gaulle legnagyobb ellenfelének számított. Most azonban a NATO-politikáját tekintve rendkívül határozott volt: nem akarta az országot visszaléptetni a katonai szervezetbe. 1966 óta először, 1983 júniusában az Atlanti Tanács Párizsban tartotta ülését, ami arra utalt, hogy enyhült a viszony a két fél között. Továbbá az enyhülés jeleként értékelhető, hogy a NATO és Franciaország között megerősödött a katonai együttműködés.

Az Egyesült Államokkal való kapcsolatát kettőség jellemezte, egyrészt stratégiai kérdésekben támogatta, másfelől gazdasági kérdésekben nem értettek egyet, de kétségtelen, hogy az amerikai dominanciát, és az egyoldalú döntéseket a franciák nem ezúttal sem nézték jó szemmel. Ami a francia elrettentést illeti, erről Mitterrand a következőképpen nyilatkozott: „*A francia elrettentési stratégia központi eleme az államfő, és az én vagyok.*”⁴², megállapítható, hogy ebben egyértelműen de Gaulle politikáját követte. Hasonlóan kiemelten kezelte a „force de frappe”-ot (a csapásmérő erőt), amely alapvetően a francia nemzeti érdekérvényesítés folytonosságából eredt. Pontosán azért nem állt szándékában visszalépni a NATO katonai szervezetébe, hogy megőrizze az országa a döntési szabadságát, és ezért semmilyen nukleáris fegyverzetkorlátozási egyezményt nem írt alá. Mitterrand politikájának jelentőségét növeli, hogy támogatta az európai integrációt, az európai védelem kiépítésének képviselője lett a NATO-n belül is. Úgy gondolta, hogy az európai védelemnek egy stabil német-francia tengelyen kell ennek alapulnia, mivel tisztában volt vele, hogy országának egyedüli eszközei nem elégségesek a térség védelméhez.

1987-ben Jacques Chirac volt az (akkoriban miniszterelnök), akinek sikerült elfogadtatni a szövetséggel Franciaország atompolitikáját. Ebben az időszakban a francia-német kapcsolatok igen erősek voltak, olyannyira, hogy Franciaország segített kiépíteni Nyugat-Németország védelmét.⁴³ A francia-német viszonyt az 1963. január 22-én aláírt szerződés alapozta meg „a két állam közötti együttműködés szervezetéről és elveiről” rendelkezve. Természetesen ennek ellenére Franciaország és az NSZK között, részben a

⁴² Uő. p. 248.

⁴³ Törke, = Külügyi Szemle [2/2009], p. 67.

kelet-európai országok, részben az atlantizmus kérdéskörében, de esetenként más témákban is számottevő véleménykülönbség alakult ki.

Mivel az 1990-es években befejeződött a hidegháború, felbomlott a kétpólusú világ, megszűnt a Szovjetunió, gyakorlatilag megszűnt a fegyveres konfliktus lehetősége, a NATO céljait meg kellett változtatni. Franciaország létre kívánta hozni az „európai stratégiai identitást”, és úgy vélte, hogy mivel megszűnt a szovjet veszély, nincs Varsói Szerződés, a NATO-ra a továbbiakban már nincs szükség.⁴⁴ Véleményem szerint Mitterrand joggal gondolhatta, hogy a szövetség megszűnik, hiszen az egyik fő célja, amelyből kifolyólag létrejött - a szovjet veszély elhárítása - megszűnt. Franciaország Európa védelmi politikáját szerette volna megerősíteni, és megelégedésére szolgált volna, ha a szövetség tevékenysége a békítő feladatokra korlátozódik. Azonban ennek az elképzelésnek ellentmondott James A. Baker amerikai államtitkár 1989-ben (december 11.) tartott beszéde, amelyben az „új atlantizmus”-ról szólt, ebben kifejtette, hogy az USA célja továbbra is az, hogy Európában „maradjon”, ezen felül kitért a NATO jövőjére is.

1990. április 19-én, Kay Largoban nyilvánvalóvá vált, hogy Mitterrand-nak és H.W. Bushnak ellentétes a véleményük a NATO jövőjével kapcsolatban. Még ez év júliusában megtartott londoni konferencián az amerikaiak előterjesztették elképzelésüket a szervezet jövőjéről, úgy gondolták ugyanis, hogy az Atlanti Szövetségnek új stratégiai koncepciókra van szüksége, nevezetesen inkább a politikai, mint a katonai jellegét kellene erősíteni. Mitterrand nem támogatta ezt a tervet, mert inkább szövetség katonai dimenziójának erősödését látta volna célszerűbbnek.⁴⁵

Franciaország ellenezte az Unió közép-és kelet-európai bővítését, mivel úgy vélte, hogy előbb az Unión belül kell elhárítani a döntéshozatali mechanizmus problémáit, ill. fontosabbnak tartotta, hogy leendő tagállamok versenyképes gazdasággal rendelkezzenek, továbbá ezen országok NATO-csatlakozását is kifejezetten ellenezte Mitterrand.

Ami jugoszláv konfliktust illeti, Franciaország a szerbeket támogatta, mivel azon a véleményen volt, hogy az európai egyensúly szempontjából és a stabilitás fenntartása érdekében Jugoszlávia léte nélkülözhetetlen. Európa nem tudott egységesen fellépni a konfliktus ellen, amelynek sok köze van Mitterrand-hoz, Franciaország az utolsók közt volt, aki kimondta a szerbek felelősségét. Ezen felül azzal, hogy USA-t mindenáron ki akarta zárni a konfliktusból, csak tovább rontott a rajta, pedig végül kénytelen volt

⁴⁴ Vaïsse, = *Politique étrangère*, [4 : 2009], p. 868.

⁴⁵ Uő. pp. 867-868.

szembenézni a ténnyel, hogy az Egyesült Államok segítségével ültek tárgyalóasztalhoz a felek.

1992-ben Helmut Kohl német kancellár és Mitterrand a La Rochelle-i konferencián megalapították az EUROCORPS-t (Euro hadtest, az Európai Unió katonai egysége), hogy megerősítsék Európa védelmét a NATO-n kívül is, céljuk az volt, hogy az Uniónak saját katonai kapacitása is legyen. Éppen ezért a Nyugat-európai Unióval kívántak együttműködni, megállapodtak abban, hogy az Unió integráns részét képezi az Európai Unió biztonságpolitikai részének. Csakhogy amerikai nyomásra a konferencián elhangzott, hogy mindez az Atlanti Szövetséggel együtt valósuljon meg (a konferencia előtt az amerikaiak felmérték a Párizs-Bonn tengely kialakulása következtében létrejövő veszélyt, így nyomást gyakoroltak a németekre). Franciaországa a későbbiekben nem járult hozzá a NATO új céljainak kialakításához.

A Clinton-adminisztrációval (1993-2001) enyhülés következett be a francia-NATO kapcsolatokban, az USA némileg elfordult Európától. 1993 januárjában rendeződnek az EUROCORPS és a NATO viszonyok, megállapodás születik, hogy krízis esetén az EUROCORPS, és így a francia csapatok is a NATO operációs parancsnoksága alá fognak tartozni, de Párizs csak az operációs kontroll elvét fogadta el.⁴⁶

Jacques Chirac, elődjétől eltérően, mindjárt hatalomra kerülésétől kezdve rendezni szerette volna országa viszonyát az Atlanti Szövetséghez, felkínálta a lehetőséget, amely szerint országa visszalépne a NATO katonai szervezetébe. A boszniai krízis következtében Chirac-ban mindinkább tudatosult, hogy csak a szervezeten belül lehetséges Európa védelme, így tárgyalásokat kezdeményezett az USA-val a szövetség újrastrukturálásáról, megújításáról, és Franciaország visszatéréséről a katonai szervezetbe. Chirac kiemelt célja volt az európai védelmi identitás érvényesítése. Mindezek ellenére az amerikaiak nem engedtek az Európa feletti kontrollból, az 1996-os berlini egyezményben rögzítik, hogy az „Európai Identitás a védelemről és a biztonságról” a NATO-n belül érvényesül, és, hogy Európa számára humanitárius és békefenntartó műveleteknél használhatóvá válnak a NATO-eszközök.⁴⁷ A visszatérésért cserébe annyit kért még Chirac, hogy a szervezet déli főparancsnoki tisztje francia legyen, azonban az amerikaiak kifogása ez ellen az volt, hogy a Földközi-tengeren állomásozó VI. Flotta ez alá a

⁴⁶ Uo.

⁴⁷ Uő. p. 869.

parancsnokság alá tartozik. Chirac 1997-ben közölte, hogy nem integrálódnak vissza teljesen a katonai szervezetbe, mert nem teljesítették kérését.⁴⁸

Ugyan az ország nem lépett vissza teljesen a szövetségbe, azonban 1995-től kezdve ismét tagja lett a NATO Katonai Bizottságának (az egyik bizottság, amelyből de Gaulle kilépett), ezen felül a védelmi miniszter, Charles Millon elfoglalta helyét a szövetség Védelmi Minisztereinek Tanácsában. Elmondhatjuk, hogy Chirac tervei alaposan átgondoltak voltak, több szakértővel is konzultált elképzeléseiről. Mitterrand-hoz hasonlóan Chirac is ellenezte a legtöbb volt szovjet érdekszférába tartozó ország felvételét a NATO-ba, ellenben előnyben részesítette Lengyelország, Románia, és Bulgária csatlakozását. A három ország csatlakozásával történelmi, baráti, nyelvi rokonsági kapcsolatokból kifolyólag értett egyet.

A de Gaulle-féle függetlenség-központú politikán sem Pompidou, sem Giscard d'Estaing nem változtatott. Állíthatjuk, hogy az elnökök a francia négyhatalmiság kérdését egyaránt lényegesnek ítélték, illetve ezzel kapcsolatosan az európai integráció kérdését is kulcsfontosságúnak tartották, egyetértettek abban is (többé-kevésbé), hogy az országot történelmi nagysága miatt kell *exception*-ként kezelni.⁴⁹

3.1. Franciaország és az iraki háború

Az iraki konfliktusban Franciaország szerepe különlegesnek tekinthető, hiszen nem támogatta az amerikaiak által kezdeményezett háborút. Chirac az ENSZ Biztonsági Tanácsára hivatkozott, amely szerint Irak nem rendelkezik tömegpusztító fegyverekkel, az volt a véleménye, hogy Irakot két lépcsőben kellene lefegyverezni. Franciaország azt próbálta elérni, hogy ENSZ-ellenőroket küldjenek Irakba, az ország a konfliktus folyamán végig kitartott álláspontja mellett, miszerint a cél Irak lefegyverzése, ragaszkodott a békéhez és a békeépítéshez. Az Egyesült Államoknak, mint ismeretes, nem állt szándékában elállni a háborútól, egyértelmű célja Szaddam Husszein rendszerének megdöntése volt.

A konfliktus folyamán mindkét fél azt az eszközt használta ki, amelyben nagyobb súllyal rendelkezett: Franciaország végig az ENSZ BT-re hivatkozott, amelyben állandó tag, és vétójoggal rendelkezik, ezzel szemben az USA a NATO-beli vezető szerepét igyekezett kiaknázni. Az ún. „nyolcak levele” majd később a „vilnusi tízeké” arra

⁴⁸ Uő. 869-870.

⁴⁹ Gazdag, = Külügyi Szemle [02/2007], p. 123.

szolgált, hogy az aláíró országok támogatják az Egyesült Államokat a háborúban (az aláíró tagországok között voltak újdonsült NATO-tagállamok, mint például Magyarország, és leendő EU-tagállamok is). A franciák úgy vélték, hogy a két levél az amerikaiak és az angolok mesterkedéseinek köszönhető, Chirac egy sajtótájékoztatón ki is fejezte ellenérzéseit, véleménye szerint ezzel a nyilatkozattal a leendő EU-tagállamok lerontották „Európához való csatlakozásuk esélyeit”, hiszen a „belépés feltételez egy minimális tiszteletet a többiek iránt.”⁵⁰ Ez a nyilatkozat azonban csak tovább növelte Franciaország elszigetelődését, az érintett tagállamok ugyanis kikérték maguknak a chiraci hangnemet.

Mindazonáltal a franciák felkészültek minden eshetőségre, de végül az ország katonailag nem vett részt az Irak elleni háborúban, pénzügyileg azonban támogatta a missziót.⁵¹

Az iraki konfliktus több szempontból is figyelemre méltó a francia politikában. Egyfelől rámutat arra, hogy a híres francia kivételesség veszített jelentőségéből. A bipoláris rendszer inkább megfelelt Franciaország igényeinek, hiszen erején felüli szerepet tölthetett be, mind gazdasági, mind pedig nemzetközi szerepét illetően. Megfelelően kiaknázza lehetőségeit, Kelet és Nyugat között „lavírozott”, de természetesen válsághelyzetekben azért az Egyesült Államok mögött állt. Azonban, a bipoláris rendszer szétesésével az ország „köztes szerepe” megszűnt, a megváltozott körülmények között új lehetőségeket kellett keresnie, hogy megőrizze kivételes helyzetét. Franciaország ebben az új rendszerben is kifogásolta az Egyesült Államok egyoldalú vezető szerepét (hegemóniára való törekvésként értékelte), ellenezte lépéseit, „civilizációs küldetéstudatát” (hiszen Franciaország úgy érezte, hogy ez az ő sajátsága). Ezen túlmenően a globalizáció terjedését, és az ezzel együtt járó angolszász befolyást is nehezményezik a franciák. A szeptember 11-ei terrortámadást követően az amerikai „minden arab terrorista” jelszóval sem értett egyet, hiszen az ország hagyományosan az arab világ barátjaként aposztrofálja magát. Másfelől pedig kiderült, hogy a Közel-és Közép Keleten is elvesztette befolyását, hiszen korábban számos francia beruházás valósult meg a térségben, de a politikai befolyás ezzel egyre kevésbé párosult. Összességében nyilvánvalóvá válik, hogy az új rendszerben a francia szerep csekély, a

⁵⁰ Uő. p. 126.

⁵¹ http://www.defense.gouv.fr/das/relations-internationales/l-otan/node_79310/les-operations-de-l-otan

jelentéktelenebb feladatok „elintézésére” még alkalmas az ország, de valójában, a nagyobb súllyal az Egyesült Államok rendelkezik.⁵²

4. SARKOZY ÉS A VISSZALÉPÉS

2009. március 17-én a francia parlament megszavazta az ország visszatérését a NATO katonai szervezetébe.⁵³

A NATO alakulásának 60. évfordulójára rendezett Strasbourg-Kehl csúcson a francia köztársasági elnök, Nicolas Sarkozy hivatalosan is bejelentette, hogy országa visszaveszi pozícióit a szövetségen belül. *„Franciaország folytatja munkáját az Észak-atlanti Szövetség tagjaként, hiszen az ország pozíciója nem lehet kérdéses. Családok, családtagok vagyunk. De ugyanakkor szövetségesek, barátok is. Megvannak a magunk meggyőződéseink, de maradunk szövetségesek, barátok. Mindenki, aki itt van az asztal körül számíthat Franciaországra, országunk tudja, hogy viszont számíthat a szövetség tagjaira.”*⁵⁴ – nyilatkozta.

Nicolas Sarkozy már több mint harminc éve politizált ugyan, de önálló politikai szereplőnek 1999. június 13-tól számít, amikor bejelentette, hogy az általa vezetett Liberális Demokrácia az európai választásokon súlyos vereséget szenvedett. Így kijelenthetjük, hogy meglehetősen hosszú út vezetett odáig, hogy „sarkozyizmusról” beszéljünk.

2004 novemberében Sarkozyt beválasztották az UMP elnökségébe⁵⁵ (Union pour un Mouvement Populaire - Unió a Népi Mozgalomért, az RPR⁵⁶ utód tömörülése). Politikai pályájának ebben az időszakában jegyzi meg, hogy Franciaországnak csatlakoznia kell szövetségeseihez. Ekkortól kezdve már Sarkozy nem tekinthető csupán mások eszmei közvetítőjének, hanem saját eszmei irányzatot teremtett, és saját stratégiával készült a 2007-es köztársasági elnökválasztásra.

⁵² Uő. p. 129.

⁵³ Uő. p. 72-84.

⁵⁴ <https://pastel.diplomatie.gouv.fr/editorial/actual/ael2/bulletin.asp?liste=20090406.html&xtor=E> PR-7 (Saját fordítás)

⁵⁵ Gambotti [2008], p. 15.

⁵⁶ Az RPR egy Jacques Chirac által 1976-ban újjáalakított gaulle-ista párt. 2002-ben szintén Chirac létrehozott egy szélesebb politikai formációt, több kis jobboldali pártot az RPR-rel együtt tömörítve, ez lett az UMP.

2007. június 14-én, az UMP tagsága előtt elmondott beszédében – ekkor vált az UMP elnökjelöltjévé – a liberalizmus helyett republikánus elveket hirdetett meg. A gaullizmusról itt a következőképpen vallott: „(...) *nem doktrína, amelyet de Gaulle tábornok mindig is elutasított, hanem egy erkölcsi követelmény (...), szakítás a készen kapott gondolatokkal és a fennálló renddel, amelyek Franciaországot a hanyatlás felé sodorják.*”⁵⁷ Az egyéni sikerességre épülő amerikai álmot állítja szembe az egyenlőség elvén alapuló republikánus gondolattal. Változás a folyamatosság mellett, ebben foglalható össze Nicolas Sarkozy politikájának lényege. „*Olyan Franciaországnak akarok lenni az elnöke, amelyik nem zárkózik be a múltjába, hogy meneküljön a jövő elől, amelyikből nem lesz múzeum, hanem amelyik azért támaszkodik a történelemre, hogy a jövő felé lendüljön tovább.*”⁵⁸ – mondta egy beszédében.

Sarkozy személyével újfajta elnöki, külpolitikai koncepció került napirendre, azaz egyértelműen nyitott Nagy-Britannia és az Egyesült Államok felé. Az új elnök igyekezett Chiractól eltérő politikát képviselni (ami érthető, hiszen ő második ciklusa alatt kevésbé volt népszerű, sem nemzetközi, sem hazai szintén), továbbá a médiát is tudatosan használja, mondhatni „mediatizált lépéseket” tesz. Az amerikaiakkal való együttműködés kereteiről a következőképpen vallott: „*Az Önök barátja, szövetségese, partnere kívánok lenni, de felegyenesezett [értsd: nem behúzott nyakú] barátként, független szövetségesként és szabad partnerként.*”⁵⁹ Ezen felül tőle származik ez is: „*Nem kell különösebb nemzetközi stratégiának lenni, hogy megértsük, a jó viszony Amerikával saját érdekünk. (...) Amerika barátunk és a szövetségünk.*”⁶⁰

Az eddigi francia-amerikai kapcsolatok minden egyes elnöki ciklus elején enyhüléssel indultak, azonban krízis esetén, ha Franciaország sértve érezte nemzeti érdekeit, félretette a barátságos viszonyt. Ami Sarkozy Amerika-barátságát érinti, az a francia társadalom szemében nem kelt bizalmat. Pontosan ezért maga Sarkozy is elnöki kampánya végén már kénytelen volt kevésbé Amerika-párti politikát folytatni. Összességében Sarkozy eddigi tevékenységéről elmondható, hogy szokatlan módon számos szívességet tett az USA-nak. Példa erre az Afganisztánnal kapcsolatos 2008-as döntés, miszerint növeli a francia kontingens létszámát, amelyet mind a közvélemény, mind pedig az ellenzék rendkívül hevesen ellenzett. Továbbá Koszovó gyors elismerése is

⁵⁷ Gambotti [2008], p. 38.

⁵⁸ Uo.

⁵⁹ Türke, = MKI-tanulmányok, [T-2008/22] p. 5.

⁶⁰ Gazdag, = Külügyi Szemle [02/2007], p. 130.

az amerikaiaknak tett gesztus volt, hiszen az ország eddig ismeretes volt szerb-barátságáról, ezen felül arról is, hogy nem cselekszik ENSZ-felhatalmazás nélkül, Koszovót mégis ENSZ-határozat nélkül ismerte el.⁶¹

Sarkozy döntésének körülményeit tekintve hasonlít de Gaulle-ra: ő sem egyeztetett. Számos lépése erre enged következtetni, valamint a katonai körökkel sem történetek egyeztetések a hadügyi változtatásokról.

Franciaország a Mediterrán térségben szeretne volna befolyását erősíteni, ezért Sarkozy 2008-ban megalapította a Mediterrán Uniót egy új gazdasági és geopolitikai irány részeként. Azonban a németek sem adták fel vezető szerepüket, ragaszkodtak a francia-német tengely megmaradásához, így összességében azt mondhatjuk, hogy a francia érdekek a térségben leginkább az atomenergia területén érvényesülnek.

A Fehér könyv a védelemről és a nemzeti biztonságról 2008-ban jelent meg, amelyben Franciaország jelzi szándékát, hogy visszatér a katonai szervezetbe. A könyvben a francia kormányzat érvei olvashatóak a NATO katonai szervezetébe való visszaintegrálódás mellett. Eszerint a NATO egyértelműen hasznos és jól működő szervezet, amely az évek folyamán számos átalakuláson, ill. bővítésen is átesett. Franciaországnak éppúgy szüksége van rá, ahogyan az Európai Unióra. Az ország részt kíván venni a NATO átalakulásában is, hiszen a NATO a „kollektív biztonság kulcsa”, továbbá kiemelt szerepe van egy olyan egységes Európai Unió létrehozásában, amely a béke és a biztonság területén hatékonyan működik. A könyv hangsúlyozza, hogy a NATO és az EU közötti kapcsolatokat javítani kell, továbbá kiemeli stratégiai partnerség fontosságát („Berlin Plusz”). Franciaország célja Európa megújítása, megerősítése, amelyet csak a NATO-val együttműködve lehetséges megvalósítani, ezen felül rendezni kívánja a kapcsolatokat az Egyesült Államokkal. A könyv olyan konkrét javaslatokat fogalmaz meg a NATO megújítását illetően, mint például új partnerség-keresés Ázsiával, a NATO-kapacitások megerősítése, új veszélyekkel való szembenézés (terrorizmus, ballisztikus rakéták, informatikai támadás), civil tevékenységek fejlesztése, változtatások a stabilizáció, a válságkezelés, a humanitárius tevékenységek terén, a felelősség jobb elosztása Európa és az Egyesült Államok között, új transzatlanti viszony kialakítása, jobb tervezés, amely alkalmazható a missziókra.⁶²

⁶¹ Törke, = MKI-tanulmányok, [T-2008/22] p. 8.

⁶² Livre Blanc [2008], pp. 99-107.

A könyv hosszan taglalja, hogy Franciaország miért kíván visszalépni a NATO katonai szervezetébe. Rávilágít arra, hogy Franciaország és a NATO közötti kapcsolat 1994 óta fokozatosan javult, szinte visszalépett a szervezetbe. Az ország egyre több misszióban vesz részt, a katonai együttműködés teljes a kétfél között, a francia hadsereg NATO-kompatibilis, az ország részt vesz a politikai és katonai döntésekben, és pénzügyileg is kiemelt partnere a szövetségnek: a negyedik helyen áll a befizetők listáján, azok között az országok között van, amelyek együttesen a NATO bevételének háromnegyed részét képezik.⁶³ 2009-es adatok szerint Franciaország Koszovóban 1600 fővel vett részt a hadműveletekben, ezzel a 3. legtöbb embert adó ország, Afganisztánban pedig közel 3000 katonával vesz részt a Nemzetközi Biztonsági Közreműködő Erők (ISAF) műveleteiben.⁶⁴ 1992-től, a konfliktus kezdetétől részt vett a boszniai műveletekben, a NATO-erők közreműködésében 7000 francia katona vett részt, a kötelezettségvállalásuk 2009 májusában ért véget.⁶⁵

A kiadvány kiemeli: igazából az ország sosem hagyta el a szövetséget, csak a katonai szervezetből lépett ki. Felsorolja a közelítő lépéseket, amelyek fentebb olvashatók, kitér arra is, hogy mindössze két szervezetben nincs jelen, a Védelmi Tervek Bizottságában és a Nukleáris Tervezőbizottságban.⁶⁶

A francia kivételesség ebben a Fehér könyvben is megjelenik. Hangsúlyozza, hogy ezzel a döntéssel a francia szuverenitás, függetlenség nem sérül, hiszen az ország szabad akaratral rendelkezik, és a NATO-ban is szabad döntéshozatal érvényesül, tehát béke idején a francia csapatoknak nem kell harcolniuk, továbbá teljes önrendelkezési joga van az országnak a kapacitásait illetően. A könyv szerint ez a fajta közeledési politika tiszteletben tartja az eddigi alapvető francia védelmi politikát, így azt állítja, hogy az *exception française* nem sérül.⁶⁷

Úgy gondolom, hogy az ország alapvetően az Európai Unióra hivatkozva lép vissza, hiszen itt fontosabb szerepet tölthet/ne be, mint az Atlanti Szövetségben. Ezzel a döntésével az Unióban a béke és a biztonság területén lévő fejlesztések kezdeményezője kíván lenni. Mindebből következik, hogy *exception française* ill. az erre való törekvés továbbra is jelen van: mindenképp vezető szerepre tör Franciaország. Kiemelném, hogy a

⁶³ <http://www.ladocumentationfrancaise.fr/dossiers/otan/relations-france-otan.shtml>

⁶⁴ http://www.diplomatie.gouv.fr/fr/actions-france_830/defense-securite_9035/otan_1134/france-otan_9044/index.html

⁶⁵ <http://www.ladocumentationfrancaise.fr/dossiers/otan/relations-france-otan.shtml>

⁶⁶ Livre Blanc [2008], pp. 107-110.

⁶⁷ Uő. p. 107-111.

Fehér könyvben a szuverenitás szó számtalanszor szerepel, ezzel is bizonyítva, hogy a kormányzat döntése nem jelent presztízsveszteséget az ország számára.

A visszalépésnek számos külső oka van, amelyek részben a Fehér könyvben is olvashatóak. 1966 óta sok minden megváltozott: a nemzetközi környezet, a geopolitikai helyzet, a szövetség megújult, ezen felül az Európai Unió és a NATO közötti kapcsolat is figyelemre méltó, hiszen a NATO 28 tagjából 21 tagja az EU-nak is. Úgy gondolom, hogy a 2010-ben megtartott NATO-csúcson elfogadott új stratégiai koncepció egyes vonásai megegyeznek a francia védelmi Fehér könyvben található való javaslatokkal (terrorizmus elleni harc kiemelt kezelése).

A de Gaulle-éra alatt Franciaország egyidejűleg három bizottságból lépett ki. Chirac elnöksége alatt a Katonai Bizottság ülésein ismét elkezdett részt venni az ország. Maradt tehát két szerv, amelybe nem integrálódott vissza: a Védelmi Tervező Bizottság és a Nukleáris Tervező Csoport. Az előbbi szervbe Sarkozy „vitte vissza” országát (itt konszenzussal születnek a döntések, így a visszalépéssel nem sérül a szuverenitás – írja a Fehér könyv), míg az utóbbiba továbbra sem tért vissza, hiszen Franciaország eltérő nukleáris doktrínával rendelkezik, mint a szövetség, ezen a téren ragaszkodik a kivételességéhez. (Franciaország az elrettentés híve, hiszen jobb megelőzni a konfliktusokat.) A Fehér könyvben is úgy találhatunk erre való utalást, mint a szuverenitás megőrzésének kulcsmotívuma.

A különböző kritikusok eltérően értékelték Sarkozy döntését. A legtöbb elemző nem túl pozitívan ítéli meg a visszalépést, pontosabban, leginkább felemás döntésként értékelik. Többen azt vetik Sarkozy szemére, hogy döntése elhamarkodott: nem egyezkedett a feltételekről a „nagy bejelentés” előtt, előbb közölte, hogy az országa visszalép a katonai szervezetbe, és csak ezt követően kezdett el tárgyalni, hogy mit is kér cserébe. Ebből kifolyólag az ország mondhatni „nem is kapott semmit” (például vezetői posztokat a NATO-n belül). Ezen felül az amerikai dominancia fenntartása a jövőben kétséges (egyes prognózisok Kína gazdasági vezető szerepét jósolják), felvetődhet a kérdés: miért szükséges akkor az USA kedvében járni? Sételmezik azt is, hogy nemzeti érdekeihez kevésbé kapcsolódik ez a visszatérés, hiszen az ország mindig arról volt nevezetes, hogy egyéni módon cselekszik. Elemzők azért is kifogásolják a döntést, mert az Egyesült Államok, ha el akarja érni célját, kikerüli a NATO-t.⁶⁸

⁶⁸ Chevenement, = Politique étrangère [4 : 2009] pp. 873-879.

A Fehér könyv ugyan Európa védelme szempontjából tartja fontosnak a katonai struktúrába való visszalépést, de olvashatunk arról, hogy valódi katonai együttműködés nincs az Európai Unió és a NATO között, hiszen az Uniónak nincs is igazi közös kül-és biztonságpolitikája. Valójában Európa biztonságát továbbra is a NATO és az Egyesült Államok biztosítja.⁶⁹

Már de Gaulle-nak is az volt az egyik kifogása a NATO ellen, hogy olyan háborút kell vívnia Franciaországnak, amely nem az övé, ezért az a véleményem, hogy például az afganisztáni háborúban való francia részvétel nem egyeztethető össze a fenti politikával. Sarkozy ezt a de Gaulle-i koncepciót nem vette figyelembe.

Mint jogos indokot a visszatérésre, aláhúzhatjuk, hogy a NATO jelenlegi szerepe szerint igyekszik a békefenntartásra koncentrálni, továbbá a NATO-bizottságokban való részvétel már nem jelent akkorra alávetettséget Franciaországnak, mint a tábornok idejében.

4.1. Franciaország és a líbiai polgárháború

Franciaország szerepe a líbiai polgárháborúban rámutat arra, hogy az *exception française*, ha elméletben is, de még létezik. Nicolas Sarkozy az elsők között volt, aki nyíltan elítélte a líbiai vérengzést, és követelte annak leállítását, és a továbbiakban is számos kezdeményező akciót bonyolított le, szervezett. Az ország sikerként könyvelheti el, hogy az ENSZ BT februárban elfogadta az 1970-es számú határozatot (emberiség ellen elkövetett bűncselekmény miatt a Nemzetközi Büntetőbíróság elé kell fordulni Líbia ügyében), hogy bevezették a légtérzárat az ország felett, és hogy végül katonai lépések is történtek Líbia védelmében. Sarkozy igencsak megdöbbenette a nemzetközi élet szereplőit, amikor márciusban elismerte hivatalosan az akkor Bengáziban székelő Átmeneti Nemzeti Tanácsot. Látható, hogy már igen korán, a forradalom elején optimistán tekintett az eseményekre, és a francia politika be is rendezkedett az új líbiai vezetésre, egyértelműen bíztak Kaddáfi bukásban. Vajon mi áll ennek a mondhatni „túl buzgóságnak” a hátterében? Egyfelől, Sarkozy szeretné növelni népszerűségét hazájában, hiszen közelednek az elnökválasztások (2012 tavasza), másfelől az ország így próbál a nemzetközi életben ismét valamiféle presztízst szerezni, amelynek az utóbbi időben igencsak híján van. Harmadrészt gazdasági indokok is fellelhetők a francia

⁶⁹ Lellouche, = MONDES [2010] p. 9-11.

politikában, ismeretes, hogy Líbia kőolajexportáló ország, Franciaország pedig 2011 elején Líbiából szerezte be fogyasztásának 15,7%-át.⁷⁰ Ezen túlmenően pedig a Líbiában jelen lévő francia vállalatoknak is érdeke, hogy az új rendszerrel is jó viszonyt tartsanak fenn. A Földközi-tenger térsége gazdasági, biztonságpolitikai és nemzetközi okokból kifolyólag is igen fontos, így érthető, hogy Franciaország itt próbálja érvényesíteni a kissé megkopott grandeur-politikát.

A líbiai kiemelt francia szerepvállalás okai között tarthatjuk még számon a migrációs problémákat. Franciaország sérelmezte, hogy túl sok bevándorló érkezik az országba. Azáltal, hogy hozzájárult a forradalom győzelméhez, kevesebb bevándorlóra számíthat a jövőben.

5. KONKLÚZIÓ

Charles de Gaulle elhatározta, hogy kilép a NATO katonai szervezetéből számos, a dolgozatban részletesen kifejtett okból kifolyólag. Fontos hangsúlyozni, hogy de Gaulle számára Franciaország nagyhatalmi pozíciójának visszaállítása volt a legfontosabb, és ennek szellemében irányította országát. Nevéhez fűződik több intézkedés, és Franciaország „amerikai gyámság” alóli felszabadítása. Ennek érdekében hozták létre a francia atomerőt, és ellenezték Nagy-Britannia belépését az EGK-ba. Ugyancsak de Gaulle nagy súlyt helyezett a német-francia kapcsolatok elmélyítésére, valamint megpróbálta felújítani a hagyományos francia-orosz kapcsolatokat is.

Mivel Franciaországnak szüksége volt egy nyugati szövetségesre, a szövetségből nem lépett ki, csak a katonai szervezetből vonult ki. Idővel Franciaország későbbi elnökei keresték az együttműködést a NATO-val, hogy megtartsák a politikai egyensúlyt, azonban mindig ügyeltek arra, hogy óvják országuk függetlenségét. Nicolas Sarkozy ismét csatlakozott a NATO katonai szervezetébe, de nem teljes mértékben.

A francia külpolitikában a következő tényezők mindvégig változatlanok maradtak: nemzeti függetlenség, biztonságpolitika fontossága, az ország nukleáris hatalom, ENSZ Biztonsági Tanács egyik állandó tagja, német kérdésben felelős világháború óta, a fejlődő országok támogatója. Némi hangsúlyeltolódás, retorikai különbségek azért adódtak a de Gaulle-t követő elnökök politikájában.

⁷⁰ Fejérdy, = MKI-tanulmányok [11/2011], p. 12.

Összefoglalva Sarkozy döntését, igen logikus lépésnek mondható, hiszen az ország már korábban közeledett a NATO felé, azonban nem sokat változtatott az eddigi helyzeten. Sarkozy tett egy lépést az integráció felé, de nem hajtotta azt végre teljesen. Mivel Franciaországnak szüksége van a NATO-ra, és fordítva, ez az elnöki döntés Franciaország eddigi politikájának egyenes következménye.⁷¹ Ez a lépés felemásnak tekinthető, lényeges kiemelni, hogy bizonyos feltételek nem teljesültek Franciaország számára, talán inkább az Egyesült Államoknak volt sikeres ez a politika. Franciaországnak azért is fontos volt a visszalépés, hiszen politikájával sokszor egyedül maradt a nemzetközi szintén, szükségszerű volt, hogy rendezze a kapcsolatait, amely feladatra Sarkozy alkalmasnak ígérkezett. Természetesen, a jövőben dől el igazán, hogy megérte-e a reintegrálódás. A Nukleáris Tervező Csoportból való kimaradással továbbra sem teljes a visszacsatlakozás, így az ország bizonyos szempontból most is *exception*.

Ami a francia nagyhatalmiság kérdését illeti, néhány tényező arra utal, hogy ez az évek folyamán bomlásnak indult. Példa erre Franciaország Európán belüli szerepének csökkenése, a republikánus alapértékek megváltozása, a francia társadalmi modell pénzügyi tarthatatlansága, a 2006-os zavargások, a bevándorlókval való problémák, az Egyesült Államok és az angol nyelv térhódítása. Gabriel Robin, volt NATO-nagykövet már 1985-ben a következőképpen nyilatkozott Mitterrand külpolitikájáról: „*a kegyetlen igazság az, ma senki nem vár Franciaországtól semmit.*”⁷²

Valóban, Franciaország számos problémával küzd. Többek között a már említett bevándorlókval kapcsolatos gondok figyelemre méltóak. A La Haine 'A gyűlölet' (1995) című francia film Mathieu Kassovitz rendezésében pontosan ezeket a konfliktusokat mutatja be: a bevándorló maghrebiek és az ún. „öslakosok” közötti ellentéteket ábrázolja igen hatásosan. Annak ellenére, hogy ez a film több, mint 15 éve készült, a helyzet nem sokat változott. A gyűlölet, a rasszizmus a filmben és a valóságban is egyaránt jelen van, mivel a franciák nehezen fogadják be az idegeneket. Az országba főként a volt gyarmatokról érkeznek/érkeztek bevándorlók, sokuk közülük illegálisan tartózkodik Franciaországban. Kevesen vannak, akiknek sikerül beilleszkedni, akik munkát kapnak, nagyrészt olyan területen dolgoznak, amilyen területen a franciák nem vállalnak állást (pl. szállodában). Akiknek nincs munkájuk gettóban élnek, vannak fiatalok, akik iskolába sem

⁷¹ Törke, = Külügyi Szemle [2/2009] p. 72-84.

⁷² Gazdag, = Külügyi Szemle [02/2007], p. 130.

járnak, mondhatni a „semmittevés” miatt okoznak botrányt, hogy felfigyeljenek rájuk. Míg a bevándorlók a franciák rasszizmusára panaszkodnak, addig a franciák félnek a bevándorlóktól. Nicolas Sarkozy már belügyminiszterként is igen hevesen kezelte a bevándorlók ügyét, nem teszi ezt másképp köztársasági elnökként sem. Az elmúlt hét évben öt bevándorlási törvénytervezet született a helyzet valamiféle megoldására. Egy tavalyi javaslat (2010. szeptember) egyszerűsítene a külföldi állampolgárok hazatoloncolását, ezzel főként a kelet-európai romák hazaküldésének megkönnyítését célozza meg a kormányzat. Legutóbb a líbiai zavargások következményeképpen szeretnék volna a franciák az olaszokkal karöltve szigorítani a shengeni határokat, hiszen a tavaszi arab forradalmak következtében rengeteg bevándorló érkezett mind Franciaországba, mind pedig Olaszországba.

A kivételességhez hozzátartozik, hogy népszavazás útján a franciák elutasították az Unió alkotmányát 2005-ben. Ugyan az alkotmány nemcsak Franciaországban bukott meg, hanem pár nappal később Hollandiában is, de mint alapító uniós tagország nem vált a dicsőségére. Az eredményhez természetesen az is hozzátartozik, hogy a francia állampolgárok a nemmel Jacques Chirac-ot is büntették, mivel belpolitikai tevékenysége miatt a franciák körében már nem volt népszerű. (A Lisszaboni Szerződés ratifikációját 2008-ban már nem bízták a francia lakosságra: a nemzetgyűlés szavazta meg.)

Mindezek ellenére úgy látom, hogy az Európai Unióban jelenleg is vezető szerepet töltenek be, legalábbis erre irányul törekvésük: a németekkel együtt Franciaország az EU motorja. Bár, hozzá kell tenni, hogy kettőjük közül inkább Németország a meghatározóbb. Az ország presztízsét szintén növelheti, hogy az Európai Központi Bank vezetői tisztsége mellett, az IMF elnöki pozícióját is immár másodszorra francia tölti be: Dominique Strauss-Kahn után ismét egy francia nyerte el a vezetői posztot, a volt pénzügyminiszter, Christine Lagarde.

Az eddigiekből kiderül, hogy Franciaországnak a nagy történelmi nagyságát nem sikerült visszaszereznie, még a de Gaulle-éra alatt sem. Igaz, de Gaulle-nak sikerült újraorientálnia Franciaország helyzetét, felszámolta a gyarmatokat, megerősítette a hadsereget, de az 1968-as diáklázadások rámutattak a súlyos belső problémákra. A tábornokot követő elnökök már nem voltak olyan meghatározóak, mint maga de Gaulle. A Szovjetunió felbomlása sem „tett jót” Franciaországnak abból a szempontból, hogy a hidegháború alatt megfelelően aknázták ki lehetőségeit a két blokk között.

Az eddigiek alapján szeretnék kísérletet tenni arra, hogy definiáljam a francia kivételesség fogalmát. Mit is jelent ez az *exception française*? Azt, hogy Franciaország számos esetben eltérően cselekedett/cselekszik, mint környezete, a többi ország, hogy igyekezett/igyekszik nagyhatalmi szerepre törni, hogy a franciák büszkék nemzetükre, identitásukra. Tehát, sok esetben - ahogy pl. a NATO-politikájukban - kakukktojásnak tekinthetők.

(Kézirat lezárásának időpontja: 2011. november 17.)

Bibliográfia:

Könyvek, monográfiák

DE GAULLE, Charles, A reménység emlékiratai 1. kötet Az újjászületés 1958-1962., Szeged, Gradus ad Parnassum Könyvkiadó, 2003.

DULPHY, Anne, La politique extérieure de la France depuis 1945, Éditions Nathan, 1994.

EGEDY, Gergely, Bevezetés a nemzetközi kapcsolatok elméletébe, Budapest, HVG-ORAC Lap-és Könyvkiadó Kft., 2007.

GAZDAG, Ferenc, Franciaország története 1945-1995, Budapest, Zrínyi Kiadó, 1997.

GAMBOTTI, Christian: Nicolas Sarkozy: államférfi születik, Atheneum 2008.

MIER, Corinne, De Gaulle et le gaullisme Une mythologie d'aujourd'hui, Éditions MILAN, 2003.

Mindentudó Világatlasz Nyír-Karta Bt. 4. javított és bővített kiadás, 2008.

MOLCSANOV, Nyikolaj, De Gaulle tábornok, Budapest, Zrínyi Katonai Kiadó, Kossuth Könyvkiadó, 1974.

Művészeti Lexikon Akadémiai Kiadó (II. kötet), Budapest, 1965.

NATO Kézikönyv, Budapest, Stratégiai és Védelmi Kutatóintézet, 1995.

NIPPEL, Wilfried, A hatalom virtuózai Periklésztől Maóig, Budapest, Korona Kiadó, 2001.

PILLEUL, Gilbert, « L'entourage » et de Gaulle, Librairie Plon, 1979.

SZABÓ, Ildikó – BAJOMI-LÁZÁR, Dávid, Párizs, Budapest, Enciklopédia kiadó, 2003.

SZŰCS, Anita, Az „exception française” erodálódása és a megváltozott francia nagyhatalmiság, Franciaország kettős válsága, Ph.D értekezés, http://phd.lib.uni-corvinus.hu/14/1/szucs_anita.pdf (a letöltés dátuma: 2011. szeptember 17.)

ZARKA, Jean-Claude, *L'OTAN*, Széria: Que sais-je ? Presses Universitaires de France, 1997.

Tanulmányok, folyóiratok

CHEVENEMENT, Jean-Pierre, Le retour de la France dans l'OTAN : une décision inopportune, = Politique étrangère, L'Alliance atlantique 1949-2009., 4 : 2009

CSIZMADIA, Sándor, Franciaország De Gaulle-tól De Gaulle-ig, = Rubicon, 1-2/2000.

DOMINIQUE, David, Franciaország-NATO: az utolsó lépcsőfok (Füsti Molnár Zsuzsa), = Külügyi Szemle, 04/2008

FEJÉRDY, Gergely, Franciaország és a líbiai polgárháború, = MKI-tanulmányok, 11/2011.

GAZDAG, Ferenc, Franciaország és az iraki konfliktus, = Külügyi Szemle, 02/2007.

LELLOUCHE, Pierre, La défense européenne, un défi pour la nouvelle Europe, = MONDES Les cahiers du Quai d'Orsay, n° 2, mars 2010

Livre Blanc sur la défense et la sécurité nationale, 2008.

NÉMETH, András, Alulteljesítők klubja, = HVG n° 46, 2009.

POTTIER, Olivier, « US, go home ! », = L'Histoire, n° 306, 2006. február

SZÜCS, Anita, Az „exception française” és a francia nagyhatalmiság, = Külügyi Szemle, 3-4/2006

TÜRKE, András István, „Bilan”: A Sarkozy-féle új francia kül-és biztonságpolitika irányvonalai, = MKI-tanulmányok, T-2008/22

TÜRKE, András István, De Gaulle-tól Sarkozyig: Franciaország és a NATO viszonya (1966-2009), = Külügyi Szemle n° 8, 2/2009.

TÜRKE, András István, Franciaország „reintegrációja” a NATO katonai struktúrájába, = Europa Varietas Intézet Vélemény, 2009. április 3.

<http://europavarietas.visuart.eu/files/turkeotanfrance.pdf>

VAÏSSE, Maurice, La France et l'OTAN : une histoire, = Politique étrangère, L'Alliance atlantique 1949-2009., 4 : 2009

Internetes források

<https://pastel.diplomatie.gouv.fr/editorial/actual/ael2/bulletin.asp?liste=20090406.html&x tor=EPR-7> (letöltés dátuma: 2011. szeptember 20.)

<http://www.ladocumentationfrancaise.fr/dossiers/otan/relations-france-otan.shtml> (letöltés dátuma: 2011. szeptember 20.)

http://biztpol.corvinusembassy.com/?module=corvinak&module_id=4&cid=105 (letöltés dátuma: 2011. szeptember 20.)

http://www.nato.int/cps/en/SID-A05AF156-9C36712C/natolive/what_is_nato.htm
(letöltés dátuma: 2011. szeptember 20.)

http://gaullisme.fr/plan_fouchet.htm (a letöltés dátuma: 2011. november 5.)

<http://turkeandras.visionwerke.net/node/16> (a letöltés dátuma: 2011. november 5.)

http://www.diplomatie.gouv.fr/fr/actions-france_830/defense-securite_9035/otan_1134/france-otan_9044/index.html (a letöltés dátuma: 2011. november 6.)